

SUNNUNTAIKOULUJEN PERUSTAMISESTA.

Urho Somerkivi.

Johdanto.

Sunnuntaisin toimivia koululaitoksia on meidän maassamme ollut useampaa eri lajia. Niiden joukosta erottuu kuitenkin kaksi päätyyppiä: papiston johtamat sunnuntaikoulut, jotka nykyään tunnetaan paremmin pyhäkoulujen nimellä, sekä käsityöläisten sunnuntaikoulut. Näitä kahta koulumuotoa ei ole sekoitettava toisiinsa, vaikka ne eivät alkuaikoinaan kovin suuresti eronneetkaan toisistaan. Myöhemmin, kummankin erikoistuesssa ja kehittyessä omaan suuntaansa, ei niillä enää ollut juuri muuta yhteistä kuin se, että toimivat kumpikin sunnuntaisin.

Ensiksimmäisiä tunnetaan meidän maassamme jo 1700-luvulta.¹⁾ Ne olivat alkuaikoinaan katekismuksen ja lukemisen alkeitten, joskus muittenkin alkeistietojen ja -taitojen oppimista varten. Toisinaan ne olivat tarkoitettut vain laiskainkouluiksi.²⁾ 1800-luvun loppupuolella vasta pyhäkouluista kehittyi sellaisia lasten hartaushetkiä, jollaisia ne nykyäänkin ovat.

Myöskin käsityöläisten sunnuntaikoulut, jotka asetuksella 1842 määrättiin perustettaviksi, olivat alkuvaiheessaan melkein puhtaita yleissivistyksen alkeita jakavia kansanopetuslaitok-

1) Ks. esim. *K. Hallio*: Pyhäkoulutoimintaa Orimattilassa 1700-luvulla. Suomen kirkkohist. seuran vuosikirja 1934.

2) Ks. esim. *G. G. Hällström*: Utdrag ur Dom-Kapitlets i Åbo Circulär-Bref, Åbo 1824, s. 393 ja 419.

sia. Sittemmin ne uusilla säädöksillä 1847 ja 1858 muutettiin yhä ammatillisemmiksi, kunnes vihdoin asetuksella 1885 lakautettiin ja muodostettiin käsityöläiskouluiksi.³⁾ Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti tämän Suomen käsityöläisluokalle tarkoitetun sunnuntaikoululaitoksen syntyvaiheita.

2. *Ulkomaisia esikuvia.*

Etsiessämme puheenaolevalle koulumuodolle mahdollisia ulkomaisia esikuvia kääntyä huomiomme ensi kädessä läntiseen naapuriimme Ruotsiin, johon maallamme vielä oli kiinteä kulttuuriyhteys valtiollisen yhteyden katkettuakin ja josta nimenomaan koululaitoksemme on saanut paljon vaikutteita. Ruotsissa tapaammekin hyvin samantapaisia koululaitoksia jo 1800-luvun alkuvuosina. Kun näiden koulujen esikuvina edelleen mainitaan Kööpenhaminan sunnuntaikoulu, lienee muutama sana viimeksimainituista ensin sanottava.

Vuonna 1800 avattiin Kööpenhaminassa sunnuntaikoulu käsityöläisille. Koulun perustaja oli pappi Nicolaus Hinrich Massmann. Hän lienee aluksi opettanut oppilailleen laskentoa, kirjoitusta ja moraalioppia sekä mahdollisesti myös kirjanpitoa ja äidinkieltä. Käsityöläisten oppipojat, joita koulun oppilaat suurimmaksi osaksi olivat, saivat opetuksen, vieläpä koulutarpeitakin, ilmaiseksi. Mestareilta, kisälleiltä ja muilta oppilaiksi pyrkiviltä otettiin vähäinen maksu. Pian perustettiin useampia samanlaisia kouluja, ja ne saivat suuren suosion osakseen. Varoja niiden ylläpitoon saatiin yksityishenkilöiltä, yhdistyksiltä ja valtiolta. Ajanmittaan koulujen opetussuunnitelma tuli monipuolisemmaksi. Siihen liitettiin useita käsityötä välittömästi edistäviä aineita, joista tärkein oli ammatti-piirustus. Useihin Tanskan ja Norjan kaupunkeihin perustettiin pääkaupungin koulujen mukaisia laitoksia. Massmannin tiede-

³⁾ Asetus hantverkkarien ja manufakturistain valmistamisesta Suomenmaassa 19. 1. 1842. — Armollinen julistus 9. 6. 1847. Asetus sunnuntai-, ehtoo- ja taiteellisista reaalikouluista Suomessa 29. 12. 1858 — Armollinen Julistus käsityöläis-kouluista 25.11.1885.

tään saaneen aatteensa Saksan kaupunkien vastaavanlaisista kouluista.⁴⁾

Samantapaisia kouluja onkin Saksassa ollut jo paljon aikaisemmin. Varsinkin niitä syntyi 1700-luvulla. Niitä perustivat yksityishenkilöt, ammattikunnat tai muut korporaatiot. Koulut olivat tarkoitettut erikoisesti oppipojille, mutta kisällejäkin niissä opiskeli.⁵⁾ Ne olivat aluksi vain sunnuntaikouluja, mutta toiminta laajeni jo varhain arki-iltoihin. Koska Saksassa yleisellä kansanopetustyöllä oli jo vankka pohjansa, saattoivat nämä koulut alunperin saada melkoisesti ammatillisen jatkokoulun luonteen. Opetusohjelmaan kuului lukemisen, kirjoituksen ja laskennon lisäksi tärkeimpänä aineena ammattiin liittyvä piirustus. Se saattoi käsittää lisäksi kemiaa, fysiikkaa, geometriaa, oikeusoppia, historiaa, luonnontietoa, maantietoa ym.⁶⁾

Tavallisesti pidetään sunnuntaikouluajatuksen kotimaana Englantia. Tämä onkin oikein siksi, että siellä sunnuntaiopetus ei enää jäänyt yksityisiksi erillisiksi yritysiksi, vaan sai hyvin laajat mittasuhteet, ja koulujen perustamista sekä toimintaa johti vuodesta 1785 lähtien erikoinen liitto. Otollisen maaperän tälle liikkeelle olivat muodostaneet toisaalta se kurjuus, johon teollinen vallankumous oli työläisluokan lapset saattanut, toisaalta valistuksen herättämä tietoisuus tästä kurjuudesta. Koulut tarkoittivat yleissivistyksen ensi alkeitten jakamista sellaisille lapsille, jotka eivät voineet saada opetusta arkisin. Ne ovat suoranaisesti meikäläisen ”pyhäkoulun” esikuvia. Oli kyllä olemassa myöskin ammatillisluontoisia kouluja käsityöläisille, mutta niitä syntyi huomattavassa määrin vasta rauhan

⁴⁾ *Nils G. Ohlson: Det pedagogiska problemet i Sverige under frihetstiden och gustavianska tiden, Stockholm 1939 ss. 120 ja 122 — Danmarks riges historie V (Edvard Holm), s. 692. — ”Söndagsskolorna i Köpenhamn”, Ilmarinen N:o 33/1854.*

⁵⁾ Esim. Müncheniin 1793 perustetun koulun nimi oli ”Feiertagschule für Gesellen und Lehrlinge”.

⁶⁾ *W. Rein: Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik, 2 Aufl. Langensalza 1905. 2. Band. S. 937, 3. Band. S. 576.*

tultua (1815) ja ne poikkesivat koko lailla edellä selostetusta mannermaisesta tyypistä.⁷⁾

Mutta palatkaamme Ruotsin sunnuntaikouluihin. Uranuurtajana täällä mainitaan Linköpingin piispa, sittemmin arkkipiispa Jakob Lindblom. Tämä saksalaisen valistus suunnan elähdyttämä kirkonmies oli käydessään 1805 Kööpenhaminassa tutustunut Massmannin kouluihin ja ihastunut niihin siinä määrin, että rupesi kohta puuhaamaan vastaavanlaisia kotimaahansa. Jo saman vuoden heinäkuussa avattiinkin Linköpingin sunnuntaikoulu. Sitä perustettaessa oli ohjeena ollut myöskin Pestalozzin kasvatussuunnan württembergiläisen edustajan Carl August Zellerin kirjoittama kuvaus Tübingeniin pari vuotta aikaisemmin perustetusta samanlaisesta laitoksesta.⁸⁾ Linköpingin koulussa opetettiin käsityöläisten oppipojille sunnuntai-iltapäivisin kristinoppia, laskentaa, kirjoitusta sekä isänmaan historiaa ja maantietoa. Tekipä Lindblom aloitteen sunnuntaikoulujen yleistämiseksi esittäen hallitukselle akatemiansihtööri Wählinin laatiman sääntöehdotuksen ja ehdottamalla niitä kunnallisiksi laitoksiksi. Mutta aloite ei mennyt läpi, vaikka sen mainitaan kuningasta kiinnostaneenkin. Linköpingin koulukin lakkasi pian, kun sekä Lindblom että koulun opettaja olivat muuttaneet toiselle paikkakunnalle.⁹⁾

V. 1805 perustettiin Ruotsiin toinenkin sunnuntaikoulu, nim. Hälsingborgiin. Perustaja oli lääkäri ja valistuspö mies Johan Niclas Brandt. Seuraavana vuonna hänen toimestaan aikaansaatii samanlainen koulu myös pääkaupunkiin. Kummankin suhteen olivat Massmannin koulut olleet mallina. Niissäkin opetettiin kristinoppia, kirjoitusta, laskentaa, historiaa ja maan-

7) Ks. esim. referaattia "Handtverkare-Skolor i England" Revue Britannique:n 1837 artikkelista Åbo Underrättelser N:o 65—66 1839.

8) C. A. F. Zeller: Historische Nachricht von einem Versuch über die Anwendbarkeit der Pestalozzischen Lehrart in Volksschulen und von einigen Sonntagsschulen für ledige Handwerker, Tübingen 1804.

9) Ohlson, e.m.t. s. 120 ja seurr.

tietoa. Brandt opetti itse Tukholman koulussa ja kustansikin sen suurimmaksi osaksi yksin, kunnes se siirtyi seurakunnan köyhäinhoidon haltuun 1811, jolloin samalla perustettiin sille useita sisarkouluja.¹⁰⁾

Lindblomin ja Brandtin antamaa esimerkkiä seurattiin siten muuallakin. Niinpä esim. Malmöön mainitaan tällainen koulu perustetun v. 1808.¹¹⁾ Näistä Ruotsin ensimmäisistä käsityöläisten sunnuntaikouluista lopettivat toiset toimintansa verraten pian, toisten vaikutus taas jäi pysyvämmäksi.¹²⁾ Ei oltu vielä kypsyeitä niitä vastaanottamaan. Mutta aate eli, ja kun vähän myöhemmin alettiin yleisemmin uudelleen puuhata samanlaisia kouluja, oli niille valmis pohja jo olemassa.

Ohlsonin mielestä on (Ruotsin) sunnuntaikoulua pidettävä saksalaisena laitoksena, joskin hän myöntää Englannista saatujen esimerkkien saattaneen vaikuttaa ”suotuisaan suuntaan”.¹³⁾ Edelläoleva tarkastelu johtaa myöskin samaan lopputulokseen. On kuitenkin huomautettava, että tässä, samoin kuin Ohlsonillakin, on lähdeainehisto ollut niin niukka ja käsittely siksi ylimalkainen ja yksipuolinen, ettei kysymys ole tullut tyhjentävästi selvitettyksi. Lisäksi on huomautettava, että englantilainen aines Ruotsin sunnuntaikouluissa myöhemmin lisääntyi siinä suhteessa, että niissä, luultavasti hyvin yleisesti, otettiin käytäntöön Bell-Lancasterin metodi,¹⁴⁾ joka Ruotsisakin tuli muotiin vuoden 1820 tienoilta lähtien. Tämä sulautuminen lienee ollut melko pitkällä 1830 vaiheilla, jolloin meillä ruvetaan puuhaamaan vastaavanlaisia kouluja ja aletaan siis tarvita siinä suhteessa esikuvia.

¹⁰⁾ Svenskt biografiskt lexikon V, Stockholm 1925, s. 789.

¹¹⁾ *G. Thunander: Fattigskola-medborgareskola. Studier i den svenska folkskolans historia med särskild hänsyn till Malmö*, Malmö 1946, s. 339.

¹²⁾ Esim. Brandtin Tukholmaan perustama sunnuntaikoulu oli olemassa vielä 1848, jolloin se liitettiin porvarikouluun, *Svenskt biografiskt lexikon V*, s. 790.

¹³⁾ *Ohlson*, e.m.t. s. 122.

¹⁴⁾ Malmössä tapahtui näin Thunanderin mukaan, kumma kyllä, vasta 1841 — *Thunander*, e.m.t. s. 342.

3. Suomen ensimmäiset sunnuntaikoulut.

Tärkein ja samalla ensimmäinen merkittävä tämänsuuntainen oppilaitos meidän maassamme oli Turun käsityöläisten sunnuntaikoulu. Turussa oli koulutoiminta joutunut vaikeuksiin v. 1827 tulipalon johdosta. Etenkin kaupungin kaksi kansanopetuslaitosta, alkeiskoulu ja Bell-Lancaster-koulu, joita ei voitu siirtää muihinkaan kaupunkeihin, olivat joutuneet jatkaamaan toimintaansa kunnollisten huoneistojen puuttuessa vaikeissa olosuhteissa. Kun tunnettiin kansanopetuslaitoksessa puutteellisuutta siinäkin suhteessa, että työläisluokan tytöillä ei ollut tilaisuutta alkeisopetuksen saamiseen eikä myöskään työkään tulleella nuorisolla, päätyivät kaupunkilaiset, vanhemmat ja yleishyödyllisten asiain harrastajat, kokouksissaan v. 1830 aikana viimein kauniiseen kokonaisratkaisuun. Päätettiin, että Bell-Lancaster-koulu tulisi toimimaan poikakouluna, alkeiskoulu muutettaisiin tyttökouluksi ja jommankumman koulun opettaja ottaisi lisäksi pitääkseen sunntai-iltapäivisin neijä tuntia koulua käsityöläisten oppipojille ja palvelusmiehille. Erikoisesti olisi näille opetettava kirjoitusta, piirustusta ja laskentaa. Samalla ruvettiin puuhaamaan koulukompleksille omaa huoneistoa. Kun muuta ratkaisua ei löytynyt, anoivat turkulaiset viimein hallitukselta koululaitoksen käyttöön kaupungissa sijaitsevaa entistä lääninhallituksen virastotaloa, jonka sitoutuivat tarkoitusta vastaavalla tavalla korjauttamaan. Anomuksessa todetaan, hyvällä syyllä, tällaisella ratkaisulla tehdyn kaupungin kansanopetuksen hyväksi ”niin paljon, ettei ainakaan aluksi enempää voida toivoa eikä aikaansaada”, sekä että ”moni nuorukainen, joutuessaan käyttämään hyvin vapaa-aikansa, siten tulee varjelluksi harhateiltä ja onnellisesti kasvatetuksi siveelliseksi kansalaiseksi, rehelliseksi ja taitavaksi työläiseksi sekä arvokkaaksi ja uskolliseksi alamaiseksi”.¹⁵⁾

¹⁵⁾ Tuomiorovasti Candolinin ja 11 muun turkulaisen allekirjoittama, keisarille osoitettu anomus, valtiosihteerin arkisto 1831, akti N:o 149. Anomus on päiväämätön, mutta siihen liittyvä valtakirja on päivätty 18. 3. 1831.

Turun tuomiokapitulin ja senaatin puollettua anomusta se saikin esittelyssä 14. 12. 1831 keisarin myönteisen ratkaisun. Puuhakas Bell-Lancaster-opettaja J. G. Östman lupautui huolehtimaan myöskin sunnuntaikoulun opetuksesta, ja koko Turun 3-osastoiselle kansanopetuslaitokselle valittiin yhteinen arvovaltainen johtokunta. Rakennuskorjaukset veivät kuitenkin aikansa, niin että vasta syksyllä 1833 saatettiin julkaista kuulutus sunnuntaikoulun alkamisesta. Siinä ilmoitettiin annettavan maksutonta lukemisen, kirjoituksen ja laskennon sekä vast'edes myöskin piirustuksen opetusta porvari-, käsityöläis- ja työläisluokkaan kuuluville nuorukaisille ja vanhemmillekin henkilöille.¹⁶⁾

Koulu aloitti toimintansa 20. 10. 1833. Oppilaita ilmoitautui heti yli 200, runsaan kolmanneksen heistä ollessa 15—20-vuotiaita. Suurin osa oli kisällejä tai oppipoikia 32:sta eri ammattikunnasta, mutta joukon jatkona mainitaan myöskin 3 palovartijaa, 6 palvelusmiestä ja 5 ”poikaa”.¹⁷⁾

Samaan tapaan Turun sunnuntaikoulun toiminta sitten jatkui aina vuoteen 1842 asti. Tärkeimmät oppiaineet olivat lukeminen, kirjoitus ja laskento. Lisäksi opetettiin osalle oppilaita piirustusta ja osalle kristinoppia. Tänä aikana tarvitsi koulun keskimäärin kahdesta ja puolestasadasta oppilaasta vain tavallisesti kymmenkunta vuosittain sisäluvun alkeitten ja kristinopin opetusta, koska suurin osa oli jo ripille päässeitä. Kehittyneemmätkin lukijat lukivat aluksi uskonnollista tekstiä, ehkäpä Rosenmüllerin ”uskonnonhistoriaa”, jota käytettiin Bell-Lancaster-koulussa, mutta jo ainakin 1839 suunniteltiin muidenkin käsityöläisille hyödyllisten kirjojen lukemista. Kirjoituksessa ja laskennossa seurattiin Bell-Lancaster-koulun

¹⁶⁾ E.m. valtiosihteerinviraston akti — Åbo Tidningar N:o 66, 79 ja 86 v. 1833 — Koulukomissioiden asiakirjat, valtionarkisto, Kart. XII. ”Förändringar vid Elementar Läroverken i Finland sedan år 1826”. Koululaitoksen johtokunnan puheenjohtajaksi valittiin läänin kuvernööri, jäseniksi mm. arkkipiispa, molempien tuomiokirkkoseurakuntien kirkkoherrat jne.

¹⁷⁾ Åbo Underrättelser, N:o 88/1833.

harjoituksia. Metodikin oli jo alunperin sama, vuoro-opetusmetodi. Monitöörien johdolla kirjoitettiin ensin hiekkapenkiin, sitten rihvelitaululle ja lopuksi paperille kirjaimia, tavuja, sanoja ja viimein yhtenäisiä virkkeitä. Lopuksi kirjoitettiin jäljentäen tai sanelun mukaan. Laskennossa opittiin ensin tuntemaan, lausumaan ja kirjoittamaan numeroita ja lukuja, sitten harjoiteltiin laskutapoja. Käsityöläisammateissa tärkeätä viivapiirustusta opiskeli vuosittain keskimäärin viitisenkymmentä oppilasta. Tämän opetuksen jatkumisen turvaamiseksi koulun johtokunta opettaja J. G. Östmanin v. 1834 kuoltua päätti, että tulevan viranhaltijan oli luovutettava paikastaan vuosittain 100 pankkoruplaa piirustuksenopettajan palkkaamiseen, mikäli hän ei itse omannut siihen vaadittavaa taitoa. Tämän varsinaisesti käsityöammattia hyödyttävän piirustuksen lisäksi oppilailta oli tilaisuus saada ”toista ja korkeampaa taiteellista” piirustuksenopetusta. 1836 ilmoittaa nim. koulun silloinen opettaja Erlin, että k.o. opetusta haluavien on suoritettava määrätty maksu. Koulun oppitunnit olivat sunnuntai-iltapäivin, siten, että klo $1/24-1/26$ oli muita paitsi piirustusta, jota taas opittiin klo $1/26-7$.¹⁸⁾

Ennenkuin jatkamme esitystä Turun sunnuntaikoulusta on syytä mainita muutamista muista, tosin vähemmän merkittävistä yrityksistä samalla alalla. Tutustukaamme ensiksi entisen pankinvirkamiehen Abraham Öhmanin toimintaan. Tästä miehestä meillä on tietoja senvuoksi, että hän vuonna 1830 anoo keisarilta avustusta palkkioksi Oulussa ja Porvoossa harjoittamastaan nuorison opetuksesta.¹⁹⁾

Vuonna 1829 oli Öhman oleskellessaan Oulussa, jossa hankki elatuksensa lastenopetuksella, sen ohessa kolmen kuu-

¹⁸⁾ Erlinin ilmoitus Åbo Underrättelser N:o 17/1836. — Muussa suhteessa ks. Turun sunnuntaikoulun vuosikertomuksia ko. vuosilta, Turun tuomiokapitulin arkisto G. I. 11 ja selostusta ”Förändringar — — —” koulukomissioiden asiakirjat, Kart. XII. sekä Turun tuomiokapitulin pöytäkirjat 7. 5. ja 20. 6. 1834.

¹⁹⁾ Ministerivaltiosihteerin kirjekonsepti 29. 9. 1830, venäjänkielinen sarja.

kauden aikana maksutta opettanut käsityöläisten kislleille ja oppipojille joka sunnuntai 6 tuntia kirjoitusta ja laskentoa. Kirkkoherra Henr. Wegelius kiittää Öhmanin erinomaista järjestyksenpitoa sekä hänen väsymättömiä ja epäitsekkäitä ponnistelujaan. Läänin kuvernööri sensijaan ei anna yhtä hyvää lausuntoa. Hän nimittää Öhmania epävakaiseksi ja levottomaksi olennoksi ja tietää kertoa, ettei tätä toivota paikkakunnalle takaisin. Kuvernööri arveleekin, ettei kannata uhrata valtion varoja kyseessä olevaan tarkoitukseen.²⁰⁾

V. 1830 sama Öhman P o r v o o s s a sikäläisen pormestarin kanssa asiasta sovittuaan aloitti samanlaisen opetustoiminnan. Kislleille, oppipojille ja muillekin varattomille hän opetti laskentoa, kirjoitusta ja kristinoppia. Oulussa käytössä olleet säännöt vahvistettiin täälläkin noudatettaviksi. Öhmanin opetusmetodia kiitetään käyttökelpoiseksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Tulokset jäivät kuitenkin vähäisiksi, sillä pian Öhman taas muutti paikkakunnalta, tällä kertaa Hämeenlinnaan, jossa hän jälleen suunnitteli samanlaista laitosta.²¹⁾

Kenraalikuvernööri on ylempänä esitettyjen tietojen johdosta sitä mieltä, että Öhmanin suunnitelmat ansaitsevat erikoista huomiota. Koska tällainen etua tavoittelematon toiminta on hyödyksi köyhän käsityöläisluokan kasvatukselle, puoltaa hän Öhmanille avustusta valtion ylimääräisistä varoista. Keisari myöntääkin Öhmanille 200 pankkoruplan kertakaikkisen avustuksen.²²⁾

Myöskin H e l s i n g i s s ä toimi vuodesta 1832 lähtien käsityöläisten oppipojille ja palveluspojille tarkoitettu sunnuntaikoulu köyhäntalon koulun yhteydessä. Se toimi sunnuntai-iltpäivisin kolme tuntia ja opetus oli maksuton. Tasoltaan se lienee ollut melko vaatimaton, kuten köyhäntalon koulukin oli, tus-

²⁰⁾ Kenraalikuvernöörinkanslian arkisto 1830, kart. 12, N:o 427.

²¹⁾ Kenraalikuvernöörinkanslian arkisto 1830, kart. 12, N:o 427. — Valtiosihteerin arkisto 1831 N:o 198.

²²⁾ Kenr.kuvernöörinkanslian arkisto 1830, kart. 12, N:o 427 — ministerivaltiosihteerin kirjekonsepti 21. 2. 1831, venäjänkielinen sarja.

kinpa enempää kuin jonkinlainen rippikouluun valmistava laitos. Ei se myöskään näytä saavuttaneen oppilasaineksen suosiota, koskapa toisinaan oli vaikeata saada täyteen minimimäärää, 25 oppilasta, siitä huolimatta, että isäntiä oli kovasti kehoiteltu pitämään oppipoikansa ja apupoikansa oppitunneilla.²³⁾

Tammisaarella avasi 16. 10. 1936 v.t. pedagogi A. Eklöf sunnuntaikoulun. Ensimmäisenä lukuvuotena koulussa oli 42 oppilasta, joista 32 oppipoikia, kisällejä kolme ja loput renkejä tai vain ”poikia”. Oppilaille opetettiin lukemista, laskentoa ja kirjoitusta, kaikkia Bell-Lancasterin metodin mukaan. Ainaakin lukuvuonna 1838—39 opetettiin myöskin maantietoa. Pedagogi Eklöf näyttää olleen asiaan innostunut koskapa itse vastasi miltei kaikista kustannuksista, ja rovasti L. A. Borgström, joka pedagogion tarkastajan ominaisuudessa lähetti myöskin sunnuntaikoulusta tietoja Turun tuomiokapitulille, kiittää tuloksia hyväksi.²⁴⁾

Innokas kansanopetuksen harrastaja näyttää olleen myöskin pastori Anders Eskolin, joka v. 1837 nuorena kappalaisen apulaisena Naantalissa toimiessaan ryhtyi pitämään sunnuntaikoulua kaupunkiin nuorisolle. Oppilaiksi otettiin sekä nuorukaisia että neitosia ja heitä ilmoittautuikin yhteensä toista sataa. Miespuoliset oppilaat olivat käsityöläisluokkaan kuuluvia. Osanottomaksua ei tarvinnut suorittaa, kun opettaja opetti maksutta, huone saatiin ilmaiseksi, osa tarvikkeista saatiin lahjaksi ja loput kustansi porvaristo. Oppitunteja oli kaksi sunnuntai- ja juhlapäivinä. Tärkeimmät oppiaineet olivat kirjoitus ja laskento. Niitä opetettiin Bell-Lancasterin metodin mukaan. Lukutaito oppilailla yleensä oli jo ennestään. Lisäksi pastori Eskolin opetti maantietoa ja luonnonhistoriaa. Näitä opetettiin karttojen, karttapallojen, kuvien ja taulupiirrosten avulla ja muistiinpainettavista nimistä yms. tehtiin laulettavia

²³⁾ Helsingfors Tidningar N:o 37/1833, N:o 14/1835; — Borgå Tidning N:o 2/1839.

²⁴⁾ Ks. toimintakertomuksia ko. vuosilta Turun tuomiokapitulिन arkisto G.I.10. — Uudenmaanläänin kuvernöörin kirjelmä 1. 2. 1843, Manufaktuurijohtokunta B I, Aeter 1837—43.

runoja. Innostusta koulunkäyntiin kiittää Åbo Tidningar suureksi. Jo neljän kuukauden kuluttua todetaan koulun edistyneen siveellisyyttä ja aiheuttaneen sellaisen muutoksen, ettei kisällejä ja oppipoikia enää nähty sunnuntaisin kaduilla vetelehtimässä. Myöskin hiippakunnan johto oli tunnustanut koulun ansiokkaaksi.²⁵⁾

Vuodesta 1840 lähtien Eskolin toimi pedagogina K a j a a n i s s a. Heti paikkakunnalle tultuaan hän ryhtyi pitämään sunnuntaikouiua nuorisolle. Koulussa opittiin lukemista, uskontoa, kirjoitusta, laskehtoa ja Suomen maantietoa. Julkisissa tutkimisissa osoittautuivat tulokset tarkastajia tyydyttäväiksi, jopa siinä määrin, että manufaktuurijohtokunta vuonna 1844 ehdotti Eskolinille, joka oli tehnyt työtänsä korvauksetta, palkkiota valtion varoista.²⁶⁾

V a a s a s s a toimi syksystä 1828 lähtien sunnuntaikoulu, jossa opiskeli pääasiassa käsityöläisten oppipoikia ja kisällejä. Oppilasluku nousi joinakin lukukausina toiselle sadalle. Kirjoituksen ja laskennon ohella saattoi koulussa opiskella viivainpiirustusta, jota erikoinen opettaja, kultaseppä H a r t m a n, opetti.²⁷⁾

Myöskin Viipuriiin perusti muuan asianharrastaja, opettaja Gustaf Sattler, 1839 sununtaikouluun opettaen siinä kolme ensimmäistä vuotta ilman minkäänlaista korvausta työstään.²⁸⁾ Samoin U u d e s s a k a u p u n g i s s a oli ainakin vuoden 1841 alusta lähtien koulu, jossa kisällit, oppipojat ja muut alempiin luokkiin kuuluvat saivat sunnuntaisin uskonnon, kirjoituksen ja laskennon opetusta.²⁹⁾

²⁵⁾ Åbo Tidningar N:o 34/1837 — Borgå Tidning N:o 2/1839.

²⁶⁾ Tarkastuskertomuksia vuosilta 1840—42, Turun tuomiokapitulin arkisto G.I.10. — Kenraalikuvernöörin arkisto 1845 kart. 4 N:o 21.

²⁷⁾ Vaasan läänin kuvernöörin kirjelmät 29. 12. 1842 ja 20. 3. 1843, Manuf. johtokunta B I, acter 1837—43. — Vasa Tidning N:o 26 1839, N:ot 25 ja 51 1840, N:ot 25 ja 51 1841.

²⁸⁾ J. W. Ruuth: Viborgs stads historia II, Helsingfors 1906, s. 886.

²⁹⁾ Turun ja Porin läänin kuvernöörin kirjelmä 21. 12. 1842, Manufaktuurijohtokunta B I, Acter 1837—43.

Edellä on esitetty muutamia esimerkkejä ensimmäisten käsityöläisluokalle tarkoitettujen sunnuntaikoulujen syntymisestä eri puolille Suomea. Niitä perustamassa nähdään sekä sivistyneeseen luokkaan kuuluvia että porvaristoa, vieläpä käsityöläisiä. Paikoin on ansio jonkun yksityisen asiaa harrastavan henkilön, paikoin taas on hankkeen takana porvaristo, käsityöläiset jne. Muutamia muitakin esimerkkejä voitaisiin esittää. Nämäkin luultavasti jo riittävät tekemään silmännähtäväksi sen seuraavassa kappaleessa vielä ilmeisemmäksi käyvän tosiasian, että vaikka käsityöläisluokalle tarkoitettu sunnuntaikoululaitos meidän maassamme varsinaisesti perustettiin valtiovallan toimenpiteellä, on alku kuitenkin lähtenyt kansasta. Käsityöläisluokan sivistystasossa nähtiin parantamisen varaa ja ulkomailta saatujen esikuvien varassa ryhdyttiin epäkohtaa korjaamaan.

Mutta itse v:n 1842 sunnuntaikouluasetuskin sai alkunsa eräästä käsityöläisluokan keskuudesta lähteneestä aloitteesta. Taaskin on ansio turkulaisten.

4. *Sunnuntaikouluasetus syntyy.*

Kesäkuun 12:ntena 1838 jätettiin nimittäin Turun ja Porin läänin kuvernöörinvirastoon Turussa kaupungin käsityöläisten nimissä muuan merkittävä esitys.³⁰⁾ Kirjelmässä todetaan ensinnäkin, että sitten sunnuntaikoulun perustamisen ovat monet käsityöläisammateissa työskentelevät hyväkseen käyttäneet tätä laitosta. Mutta samalla valitetaan, etteivät asianomaisten mestarien kehoituksista huolimatta useimmat ole kuitenkaan siihen kyenneet, ”vaan nuoruutensa ajattelemattomuudessa he mieluummin kuluttavat sunnuntai-iltapäivänsä ellei aina irstailuissa ja vahingollisissa huvitteluissa, niin ainakin turhissa ja muissa sellaisissa puuhissa, jotka eivät edistä

³⁰⁾ Senaatin talousosasto KD 6/1 1842.

heidän ymmärryksensä kehitystä eivätkä yleensääkään tuota minkäänlaista hyötyä tai 'ylösrakennusta' yleiselle yhteiselämälle".³¹⁾ Lähettäjiänsä käsityksen mukaan ei tulevaisuudessa ole odotettavissa toivottavaa parannusta, ellei nuorukaisia sopivaa pakkokeinoa käyttäen temmata irti kevytmielisyydestään ja ennakkoluuloistaan. Tämä pakote ei voisi olla muunlainen kuin sellainen, että työläisen edistyminen ammattuurallaan olisi siitä riippuvainen. Kirjelmän allekirjoittajat, turkulaiset käsityöläismestarit, pyytävät tämän vuoksi läänin kuvernööriä käyttämään vaikutusvaltaansa keisariin sellaisen säädöksen aikaansaamiseksi, ettei tulevaisuudessa yksikään oppipoika Turussa pääsisi kisälliksi eikä yksikään kisälli mestariksi, ellei hän, aikaisemmin säädettyjen näytteiden lisäksi, voi sunnuntaikoulun opettajan antamalla tai muulla luotettavalla todistuksella osoittaa kykenevänsä kirjoittamaan luettavaa käsialaa sekä laskemaan ainakin neljä laskutapaa kokonaisilla luvuilla. Lisäksi esitetään, että muutamissa tietyissä käsityöammateissa, joissa ainakin alkeellinen piirustustaito on mitä välttämättömin, kisällinarvoa tai mestarinoikeuksia tarkoittaviin hakemuksiin tulisi liittää selvitys siitä, että hakija omaa mainitun taidon, niin että hän joko vapaalla kädellä tai tarpeellisia välineitä käyttäen kykenee selvästi ja oikein piirtämään kaikki kaavat, kuviot ja mallit, jotka sellaisten töiden suorittamisessa ovat välttämättömiä. Anomuksen on allekirjoittanut toista sataa turkulaista käsityöläismestaria.

Ennenkuin kuvernöörinvirasto ryhtyi asiassa toimenpiteisiin, se vaati selvityksen niistä mestareista, jotka eivät olleet yhtyneet allekirjoittajiin, sekä että näitä oli vielä maistraatin

³¹⁾ Tässä kohden kirjelmä kosketteli tosiasiaa, joka oli hyvin esivallan tiedossa ja joka varmaan oli aiheuttanut sille paljon päänvaivaa. Olipa mm. 1831 kenraalikuvernöörinkin kiertokirjeellään antanut ohjeita sellaisten Suomen kaupungeissa havaittujen epäjärjestysten johdosta, jotka aiheutuivat kisällien, oppipoikien ym. juopottelusta, tappeluista ja muista hurjasteluista ja vaaransivat yksityistä ja yleistä turvallisuutta sekä loukkasivat pyhäpäivien pyhyyttä ja kirkkorauhaa. — Kenraalikuvernöörinarkisto 1831 kart. 11 N:o 224.

edessä kuultava. Kun näin oli tapahtunut, olikin osa ensin kieltäytyneistä yhtynyt allekirjoittajiin, mutta lopullisesti jäi jäljelle yhteensä 20 mestaria, jotka olivat toista mieltä, väittäen, ettei ko. perusteilla voida mestarinarvoa kieltää muuten ammattitaitoisilta miehiltä, etenkin kun heidän joukossaan on monta, jotka eivät milloinkaan kykene hankkimaan itselleen näitä taitoja. Tämän jälkeen kuitenkin kuvernööri, jona silloin oli L. G. v. Haartman, huomauttaen, että ehdotetut taidot saatettaisiin ilman kustannuksia ja ajanhukkaa kaupungin sunnuntaikoulussa hankkia ja että uudistus epäilemättä koituisi kaupungin käsityöläisille sekä intellektuaalisessa että teollisessa mielessä hyödyksi, puoltaen esitystä lähetti sen senaatille.³²⁾

Senaatin talousosastossa jakaantuivat mielipiteet. Jotkut halusivat puoltaa anomusta, mutta voitolle pääsi kuitenkin valtioneuvos Jägerhornin kanta, jonka mukaisesti talousosasto ei katsonut voivansa puoltaa anomusta, koska esitetty säädös ei perustunut voimassa olleeseen ammattikuntajärjestykseen, koska se olisi merkinnyt Turun asettamista poikkeusasemaan muuhun maahan verrattuna, josta seikasta olisi voinut aiheutua useita haittoja (ajateltiin kai muuttoliikettä) ja kun kaikki Turun käsityöläismestaritkaan eivät olleet asian takana. Mutta koska kisälleiltä ja oppipojilta ei kuitenkaan pitänyt puuttua kannustinta hyödyllisten taitojen hankkimiseen, esitti senaatti hallitsijan ratkaistavaksi, eikö heille voitaisi myöntää lyhenystä kisälli- tai oppiajastaan, mikäli he osoittaisivat omaavansa yhden tai useampia ko. taidoista.³³⁾

Ministerivaltiosihteerin esittelyssä asia sai uuden ja kauaskantoisen käänteän. Kenraalikuvernööri ei näet ollut halunnut puoltaa sellaista esitystä, joka merkitsisi poikkeusta ammattikunta-asetuksiin vain Turun kaupungin osalta, mutta oli sen sijaan esittänyt, että senaatin annettaisiin ilmituoda mielipiteensä siitä, olisiko ehdotettu säädösten muutos ulotettava

³²⁾ Senaatin talousosasto KD 6/1 1842.

³³⁾ Senaatin talousosaston pöytäkirja 21. 11. 1838. — Senaatin finanssitoimituskunnan kirjekonsepti N:o 752 1838.

koko Suomea koskevaksi. Tämän esityksen mukaisesti keisari 15. 5. 1839 asian ratkaisikin,³⁴⁾ ja senaatti sai tehtäväkseen selvittää, olisiko tällainen säädös ammattikunta-asetusten kanssa ristiriidassa, ja ellei olisi, niin miten säädös olisi modifioitava ja mitä ennakkotoimenpiteitä vaadittaisiin.³⁵⁾

Senaatti totesi, ettei ammattikuntia koskevissa asetuksissa ollut varsinaista estettä aiotulle säädökselle.³⁶⁾ Kun kuitenkin erikoisesti pikkukaupungeissa kisällien ja oppipoikien saattaisi olla vaikea saada ko. taitojen hankkimiseen välttämätöntä opetusta, esitti senaatti, että maan kaikkien kaupunkien asukkaat saisivat antaa alamaisen lausuntonsa ei ainoastaan siitä, olisiko ehdotettu säädös ulotettava koskemaan koko maata, vaan myös siitä, olisivatko kaupungit halukkaita valmistamaan kisälleille ja oppipojille tilaisuuksia välttämättömän opetuksen saamiseksi.³⁷⁾ Esitykseen suostuttiin ja senaatti lähetti sen mukaisen kiertokirjeen kuvernööreille 4. 3. 1840.

Näin oli jo lähes kaksi vuotta vierähtänyt turkulaisten aloitteenteosta, ja vielä kolmaskin kului, ennenkuin vaaditut lääninhallitusten ja kaupunkien lausunnot olivat saapuneet ja talousosasto tutustunut tähän rikkaaseen ainehistoon.³⁸⁾ Siitä kävi ilmi, että kaikki lääninhallitukset ja maistraatit sekä useimpien kaupunkien porvaristot olivat tunnustaneet ehdotetun säädöksen hyödyllisyyden, jonka vuoksi ne myöskin olivat puoltaneet sen ulottamista kaikkia kaupunkeja koskevaksi, osa sellaisenaan, osa esittäen muutoksia. Eräissä kaupungeissa oltiin valmiita järjestämään opetusta kaikissa puheenaolleissa taidoissa, kun taas toisissa haluttiin rajoittua vain kirjoitukseen ja laskentoon. Naantalin, Uudenkaupungin, Kaskisten, Pietar-

³⁴⁾ Ministerivaltiosihteerin esittelynootti 15. 5. 1839.

³⁵⁾ Ministerivaltiosihteerin kirjekonsepti 22. 5. 1839.

³⁶⁾ Tosin toteamus ei ollut riidaton. Huomautettiin, että säädös merkitsi porvaristolle monesti vakuutettujen oikeuksien rajoittamista.

³⁷⁾ Valtiosihteerinarkisto 1841 N:o 20.

³⁸⁾ Lausunnot ovat senaatin talousosaston KD 6/1 1842 yhteydessä.

saaren, Raahen, Kuopion, Jyväskylän, Heinolan, Mikkelin, Käiskisalmen, Lappeenrannan ja Loviisan porvaristot eivät olleet halukkaita kustantamaan opetusta, mutta muissa kupungeissa oli sen arveltu voivan tapahtua joko erikoisissa sunnuntaikouluissa tai kaupunkien yleisissä oppilaitoksissa.

Vasta 12. 5. 1841 saattoi senaatti antaa asiaa koskevan lopullisen esityksensä. Sen tuloksena syntyi viimein sunnuntai-kouluasetus, jota seuraavassa vielä tarkastelemme. Asetus on asiallisesti jokseenkin tarkoin senaatin esityksen mukainen.³⁹⁾

5. Vuoden 1842 sunnuntai-kouluasetus.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus hantverkkarien ja manufakturistain valmistamisesta Suomenmaassa on päivätty 19. 1. 1842. Se määrää sunnuntai-kouluja perustettavaksi kaupunkeihin kisällejä ja oppipoikia varten. Vain pienimmät kaupungit, Naantali, Kaskinen, Kajaani, Jyväskylä, Heinola ja Mikkelä, vapautuivat toistaiseksi perustamisvelvollisuudesta. Koulut määrättiin manufaktuurijohtokunnan ylivalvontaan, mutta paikallinen johto tuli kaupunkilaisten keskuudestaan valitsemaalle johtokunnalle.

Kouluissa oli annettava kristinopin, laskennon ja kirjoituk-senopetusta. Helsingin, Turun, Porin, Vaasan, Oulun ja Viipurin sunnuntai-kouluissa oli lisäksi opetettava ammatti-piirustusta sekä Helsingin ja Turun kouluissa vielä kirjanpitoa, fy-siikkaa, kemiaa, mineralogaa ja kemiallista teknologiaa. Tätä luokittelua vastasi myös erisuuruinen valtionapu. Niinpä Hel-singin sunnuntai-koululle määrättiin 500 hopearuplaa vuodessa, Turun koululle 300 ruplaa, Porin, Vaasan, Oulun ja Viipurin kouluille kullekin 100 ruplaa vuodessa. Pienemmille kaupun-geille voisi senaatti anomuksesta myöntää apurahoja, joiden

³⁹⁾ Valtiosihteerin arkisto 1841 N:o 20. — Ministerivaltiosihtee-rin esittelynootti 16. 12. 1841.

yhteissummalla saisi nousta korkeintaan 700 ruplaan vuodessa.⁴⁰⁾ Tällaiseen porrastavaan järjestelmään senaatti oli päätenyt nähtävästi sellaisten toteamustensa pohjalla kuin että käsityöt muualla paitsi muutamissa suurimmissa kaupungeissa rajoittuivat hyvin harvoihin lajeihin, että piirustuksenopetusta oli monin paikoin silloisissa oloissa hyvin vaikea järjestää ja että piirustustaito ei suinkaan ollut kaikessa käsityössä välttämätön.⁴¹⁾

Kun näin oli luotu edellytykset opetuksen saamiselle, saatiin määrätä, että 1. 1. 1845 jälkeen ei oppipoikaa ollut päästettävä kisälliksi, ellei hän voisi todistaa osaavansa kristinopin sekä omaavansa taidon kirjoittaa luettavaa kirjoitusta ja laskea neljä laskutapaa. Mestariksi pääsyn ehdoksi määrättiin vielä, että sanotusta ajankohdasta lähtien piti erällä ammattialoilla edelläsanotun ja kaiken sen, mitä säädökset muuten määräsivät, lisäksi ”tarpeellisesti taitaa riitata hantverkissänsä tehtävään kaluiin kuvaukset ja kopia-riitnit”. Toisilla aloilla oli määräpäivä vasta 1. 1. 1848, kun taas joissakin ammateissa katsottiin tultavan toimeen ilman piirustustaitoa, koskapa niistä ei tässä kohden mitään mainittu.

Mutta kuten hyvät asetukset aina, sisälsi tämäkin tärkeän poikkeuksen. Määrättiin nimittäin, että ennen 1845 kolmekymmentä ikävuotta täyttänyt ammattitaitoinen oppipoika, tai nuorempikin, mikäli hän ”on näyttänyt tavallista suuremman ymmärryksen opittuun hantverkkiinsä, ja edesantanut puuvia merkillisemmästä ja isommasta taidosta, kuin kisalleillä ylipään on”, saattoi päästä kisälliksi ilman säädettyjä kirjoitus- ja laskutaitoja, kunhan vain omasi tarpeelliset tiedot kristinopissa. Niissä kaupungeissa, joihin ei sunnuntai-koulua perustettu, tultiin myös kisalleiksi ja mestareiksi entiseen tapaan.

⁴⁰⁾ Senaatti myönsi v. 1843 alusta Hämeenlinnan ja Tampereen sunnuntai-kouluille 100 ruplan, Savonlinnan, Tornion ja Porvoon kouluille 75 ruplan sekä Tammisaaren, Käkisalmen ja Loviisan kouluille 50 ruplan vuotuisen valtionavun, manufaktuuri-johtokunnan pöytäkirjat 11. 5. ja 30. 10. 1843 — finanssitoimituskunnan kirjjekonseptit 21. 6. ja 1. 11. 1843.

⁴¹⁾ Asetuksen perustelut, valtiosihteerin arkisto 1841 N:o 20.

Sunnuntaikouluasetusta koskevassa esityksessään oli se-
naatti esiintunut sellaisen mielipiteen, ettei jo aikaisemmin pe-
rustettavaksi päätetty teknologinen instituutti ollut meidän
maassamme vielä tarpeen vaatima, koska teollisuutenme oli
toistaiseksi vähäistä ja alhaisella asteella.⁴²⁾ Toiselta puolen
on kuitenkin asetuksessa pari kohtaa, jotka ovat tarkoitettut
edistämään tavallista perinpohjaisempia opintoja. Säädettiin
nimittäin, että kisälli, joka oli hankkinut itselleen jossakin am-
mattiin liittyvässä aineessa niin perusteelliset tiedot, että niistä
olisi käsityölle hyötyä, saattoi saada kisälliajastaan lyhennystä
aina sen puoleen määrään asti. Samaa tarkoitti määräys kah-
desta apurahasta, joita Helsingin tai Turun sunnuntaikoulun
erikoisen hyvällä menestyksellä suorittaneet saattoivat hakea,
täydentääkseen opintojaan ulkomailla.

Erikoisella käskykirjeellä määrättiin koulut toistaiseksi
maksuttomiksi kisälleille ja oppipojille, sekä vedottiin kaupun-
kien asukkaisiin yleensä ja teollisuudenharjoittajiin sekä käsi-
työläisiin erikoisesti, jotta kukin kykynsä mukaan myötäväi-
kuttaisi sunnuntaikoulujen perustamiseen.⁴³⁾

6. Lopputoteamuksia.

Sunnuntaikoulujen oli määrä aloittaa toimintansa vuoden
1842 kuluessa. Kävi kuitenkin niin, että vain harvoissa kau-
pungeissa näin tapahtui. Useimmissa päästiin sentään alkuun
kevätlukukauden alussa 1843. Oppiaineet olivat yleensä myös
asetuksenmukaiset. Jossakin suhteessa saattoi viivytystäkin
sattua, kuten esim. Oulussa piirustuksenopetuksen, Helsingissä
muiden ammatillisten aineiden kohdalla. Sitävastoin pyrittiin
toisin paikoin saamaan ohjelma minimiä laajemmaksiin.
Niinpä Porvoossa järjestettiin piirustuksenopetusta ja Käkisal-
men koulussa opetettiin venäjänkieltä. Tampereelle taas anot-

⁴²⁾ Asetuksen perustelut, valtiosihteerin arkisto 1841 N:o 20.

⁴³⁾ Ministerivaltiosihteerin kirjekonsepti 1. 1. 1842.

tiin suurempaa valtionapua, jotta olisi voitu järjestää mekaniikan ja koneopin sekä piirustuksen opetusta. Lähivuosina alettiin joissakin kouluissa opettaa myöskin vähän maantietoa ja historiaa.⁴⁴⁾ Kun suurimpien kaupunkien sunnuntaikoulujen johtokunnat 1846 antoivat lausuntonsa teknillisen opetuksen järjestelystä, toivottiin niissä yleensä sunnuntaikouluillekin laajempaa kurssia.⁴⁵⁾ Vuoden 1848 alusta tällainen laajentaminen toimeenpantiinkin.⁴⁶⁾

Toiselta puolen muodostui opetus käytännössä usein tulokseltaan melko vaatimattomaksi. Varsin paljon saatiin aikaa ja työtä uhrata lukemisen alkeitten opettamiseen, vaikka vuoden 1842 asetus ilmeisesti edellytti, että oppilailla olisi lukutaito jo heidän kouluun tullessaan. Siitä huolimatta että vuoro-opetusmetodia hyvin yleisesti käytettiinkin, hidasti mainittu seikka kuitenkin pitemmälle ehtineittenkin opintoja. Kun ottaa huomioon suuret oppilasjoukot, koulutuntien vähäisen määrän ja yleensä runsaat poissaolot, niin ymmärtää, miksi vain harvat kykenivät alkuaikoina suorittamaan asetuksenmääräämän todistuksen edellyttämän oppimäärän. Varmaankin jaettiin alkuaikoina kisälli- ja mestarikirjoja usein, vaikkei mainittua todistusta voitukaan esittää. Menettelyä saatettiin muodollisesti perustellakin edellä selostetun asetuksen sisältyvän poikkeusmääräyksen nojalla.

Mainittu englantilaisperäinen Bell-Lancasterin vuoro-opetusmetodi ei puolestaan ollut omiaan lisäämään koulujen amatillista luonnetta. Bell-lancasterilaisuus on oikeastaan enemmän kuin metodi tavallisessa mielessä. Se on järjestelmä, joka tuo mukanaan omat vaatimuksensa sekä opetettavaan ainek-

44) Läänien kuvernöörien selontekoja sunnuntaikoulujen perustamisesta vuosina 1842—43, manufaktuurijohtokunta B I, Acter 1837—43, — Kauppaneuvos Lundahlin ja toht. Ringbomin (Tampere) anomus 1842 samassa kokoelmassa — Ilmarinen N:o 14 1848 — M. Hackzell: Redogörelse för söndagsskolans i Helsingfors verksamhet för åren 1842—62, Finlands Allmänna Tidning N:o 47—50/1862.

45) Manufaktuurijohtokunta B II, reaalikouluja koskevat asiakirjat.

46) K.M. Armollinen Julistus sunnuntaikouluista 9. 6. 1847.

seen että oppimisvälineisiin nähden, vaatimuksia, jotka huonosti sopivat yhteen ammatillisuuspyrkimysten kanssa.

Ryhtymättä tätä puolta pitemmälti selvittelemään — sellainen ei enää kuulu tämän artikkelin puitteisiin — korostettakoon vain, että meidän sunnuntaikoulumme ensimmäisen vaiheensa aikana olivat käytännössä melkein pelkästään yleissivistyksen ensi alkeita jakavia kansanopetuslaitoksia.⁴⁷⁾ Ammatillista puolta edusti piirustus muutamien suurimpien kaupunkien sunnuntaikouluissa. Sitä opiskeli kuitenkin vain pieni osa näidenkin koulujen oppilaista. Muissakin ammattiaineissa, joita Helsingissä ja Turussa opetettiin, ilmoitettiin tulosten jääneen heikoiksi.⁴⁸⁾ Mutta ihanteena oli epäilemättä ammatillisuontoinen koulu, niin suuressa määrin ammatillinen, kuin silloisissa oloissa pidettiin mahdollisena. Samaan suuntaan se sittemmin jatkuvasti kehittyi. Sellaisena se hyvin suuresti muistuttaa edellä esitettyä tanskalais-saksalaista sunnuntaikoulua. Eräs aikalainen sanookin 1852: ”Ne (sunnuntaikoulut) vastaavat nykyisessä organisaatiossaan suunnilleen saksalaisten käsityöläiskouluja.”⁴⁹⁾

Ammatillisuusluonnetta korostaa asetuksessa vielä se seikka, että sunnuntaikoulut määrättiin maallisten elinten, pai-

⁴⁷⁾ Samaan tapaan asian arvioi myöskin nimim. a—I—p (*L. L. Laurén*) artikkelissaan ”Våra söndagsskolor”, Åbo Underrättelser N:o 42/1875.

⁴⁸⁾ Turun sunnuntaikoulun johtokunnan muistio 12. 12. 1846, Manufaktuurijohtokunta B II, reaalikouluja koskevat asiakirjat.

⁴⁹⁾ Artikkelisarja ”Om Söndagsskolorna” *Finlands Allmänna Tidning* N:o 15, 16, 17/1852. — Sopii myös mainita, että Helsingin sunnuntaikoulun opettaja J. G. Lange anoi v. 1843 apurahaa tehdäkseen opintomatkan Kööpenhaminaan ja tutustuakseen saksalaisiin kisaileille ja oppipojille tarkoitettuihin sunnuntaikoululaitoksiin, manufaktuurijohtokunta B I; *Acter* 1837—43. — Yhdenmukaisuutta lisää sekin piirre, että Saksassa, kuten meilläkin, tällaisia kouluja perustettiin ja kehitettiin asetuksilla. Näistä esim. Baijerissa 1803 annettu asetus määrää mm., että oppipoika ei voi päästä kisaileiksi suorittamatta sunnuntaikoulun kurssia. Ks. *W. Reim*, *Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik*, 2. Band, S. 938.

kallisten johtokuntien, kuvernöörien ja viime kädessä manufaktuurijohtokunnan valvontaan. Tämä on merkillepantava piirre tuona aikana, jolloin kirkko holhosi miltei kaikkea opetustointia. Käytännössä ei ero silti alkuaikoina ollut täydellinen. Eihän tuona aikana ollut varaa jättää papiston pedagogista asiantuntemusta hyväksi käyttämättä. Niinpä vuonna 1843 esim. useimpien sunnuntaikoulujen johtokunnissa oli joko puheenjohtajana tai jäsenenä seurakunnan kirkkoherra tai kapalainen, Turussa jopa itse arkkipiispa. Lisäksi kuului useihin johtokuntiin lukioiden sekä ylä- ja ala-alkeiskoulujen opettajia, samoin kuin sunnuntaikoulujen opettajista useimmat olivat alkeiskoulujen tai vuoro-opetuskoulujen opettajia, jotka kaikki useimmiten olivat pappeja.⁵⁰⁾

Siitä, että meillä käsityöläisten sunnuntaikoulua säännöstelltiin asetuksilla, oli seurauksena tietty organisaation yhdenmukaisuus. Kansanopetuslaitoksemme olivat jo ennestään kovin erilaatuisia. Vaikka sunnuntaikoulut varsinkaan alkuaikoinaan eivät erilaisten paikallisten edellytysten ja vaatimusten vuoksi olleetkaan kaikki samalla tasolla, vältyttiin kuitenkin siltä kirjavuudelta, joka mm. naapurimaamme Ruotsin vastaavia kouluja haittasi.⁵¹⁾

Käsityöläisten sunnuntaikoulu syntyi meillä ulkomaisten esikuvien varassa. Sellaisten omaksuminen edellyttää kuitenkin, että sopiva maaperä on ollut olemassa. Samaa todistaa sekin, että näiden koulujen syntyminen ei suinkaan ole vain valtiovallan ansio. Useita sunnuntaikouluja oli olemassa eri puolella Suomea ennen vuotta 1842. Sunnuntaikouluasetuskin aiheutui Turun käsityöläisten aloitteesta, sittenkuin esitys oli muissakin kaupungeissa saanut suopean vastaanoton. Joskin A. Halilan toteamus: "Näiden koulujen syntyyn vaikuttivat kuitenkin pääasiassa muut voimat

⁵⁰⁾ Kuvernöörien selonteot sunnuntaikoulujen perustamisesta 1842—43, manufaktuurijohtokunta B I, Acter 1837—43 — Valtiosihteerin arkisto 1845 N:o 387.

⁵¹⁾ Teknisk Tidskrift N:o 7—8/1854.

kuin työväen toistaiseksi vielä järjestymättömien rivien omat voimat⁵²⁾ pitää tarkoin paikkansa, on myöskin totta, että lähinnä seuraavalla kansankerroksella on tässä asiassa suuret ansionsa. Mielenkiinto kansansivistuskysymyksiin oli jo meilläkin sangen yleinen. Tälle harrastukselle antoivat varmaankin eloa ja vankan pohjan molemmat nuorteen, vuosi vuodelta voimistuvat herätysliikkeemme, kansallinen ja uskonnollinen herätys.

*

Jälkihuomautus. Sen jälkeen kun edelläoleva oli jo jätetty painoon, on ilmestynyt toinenkin samaa aihetta käsittelevä artikkeli, nim. O. K. Kyöstiön kirjoitus "Eräs oppivelvollisuuslaki" vuosisata sitten", Kasvatus ja Koulu 2/1950. Tässä ei ole tilaisuutta puuttua siihen laajemmin kuin viittamalla vain pariin seikkaan.

Artikkelissa esitetään mm. sellainen edelläolevasta poikkeava käsitys, että käsityöläisten sunnuntaikoulut olisivat amerikkalaista alkuperää. Valitettavasti kirjoittaja ei mainitse lähteitä, joista tieto mahdollisesti on saatu, eikä myöskään millään tavalla perustele tuota paljon sisältävää väitettään, jolle ainakin edelläolevan artikkelin tekijän on vaikea löytää pohjaa. Olisiko mahdollista, että kirjoittaja on tässä kysymyksessä syyllistynyt samaan, mistä hän artikkelissaan ojentaa prof. Haaviota: sunnuntaikoulun ja pyhäkoulun sekoittamiseen! Amerikassa kehittyivät pyhäkoulut nimittäin jo varhain lasten hartaushetkiksi, pelkästään uskonnon opetusta tarkoittaviksi, ja sieltä tuotiin pyhäkoululiike (Kindergottesdienst) mm. Saksaan 1860-luvulla.⁵³⁾ Meidänkin pyhäkoulumme siirtyessä tähän vaiheeseen, mikä ratkaisevasti tapahtui viime vuosisadan viimei-

⁵²⁾ *Aimo Halila*: Suomen kansakoululaitoksen historia I, Turku, 1949, s. 152. Lukemattomat lähdetiedot kertovat myöskin, kuinka väkinäistä sunnuntaikoulun käyminen oli kisällien ja oppipoikien suurelle enemmistölle, joka mieluummin vietti vähät vapaahetkensä juopottelussa, kortinpeluussa ym. vähemmän jalostavissa huveissa. Vrt. lisäksi viitettä N:o 31.

⁵³⁾ *W. Rein*. Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik, 2. Auflage, 8. Band, Langensalza, 1908, S. 653.

sellä neljänneksellä, voidaan kyllä, kuten lienee tunnettua, puhua amerikkalaisesta vaikutuksesta.

Mainitun Kyöstiön oikaisun Haavio toteaa aiheettomaksi artikkeliin liittämässään alaviitteessä. Huomautettakoon sen johdosta, että vaikka viimeksimainittu esityksessään⁵⁴⁾ onkin erottanut k.o. koulut toisistaan asiallisesti oikein tuntomerkein, jää kuitenkin tosiasiaksi, että hän käyttää yksinomaan nimitystä "pyhäkoulu" sekä papiston johtamasta pyhäkoulusta että käsityöläisten sunnuntaikoulusta, mikä saattaa aiheuttaa sekaannusta. Ruotsinkielisissä lähteissä esiintyvät molemmat kyllä samalla nimellä (söndagskola), mutta suomalaisessa kielenkäytössä lienee erottelua jo pidettävä vakiintuneena.

---

⁵⁴⁾ *Martti Haavio*: Kansankirkkomme ja kansansivistystyö, Aikamme kulttuuri 5, Helsinki 1947, s. 86—89.